

УДК 373.5.091.313

Трубачева Світлана Едуардівна

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
старший науковий співробітник відділу дидактики
Інституту педагогіки НАПН України
м.Київ, Україна
trubachevas@gmail.com

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ НА ОСНОВІ МЕТАПРЕДМЕТНОГО ПІДХОДУ

Анотація. У практиці сучасної старшої школи спостерігається суперечність між фрагментуванням знань відповідно до профілю навчання та необхідністю підвищення рівня узагальнення, систематизації профільно спрямованих знань, цілісності аналізу інформації за розв'язання завдань проблемного, дослідницького спрямування із застосуванням знань з кількох галузей та у зв'язку з необхідністю професійного самовизначення старшокласників. Одним із підходів до реалізації цієї проблеми є розроблення метапредметних основ формування змісту профільного навчання. Мета дослідження полягає у визначенні дидактичних умов формування змісту профільного навчання на основі метапредметного підходу. Методи дослідження: аналіз та узагальнення складових процесу формування змісту профільного навчання та пріоритетних ідей реформування змісту освіти в старшій школі. Визначено, що концептуальним положенням у процесі формування змісту навчального матеріалу на основі метапредметного підходу в умовах профільного навчання доцільно вважати наступне: зміст навчального матеріалу має бути підґрунтям, яке допоможе учню розкрити індивідуальні пізнавальні можливості, визначити інтереси та нахили, сприятиме розвитку його здібностей, життєвого досвіду, забезпеченню необхідного рівня освіченості, професійного самовизначення та соціалізації особистості, що є підґрунтям для визначення та реалізації дидактичних умов його ефективного формування.

Ключові слова: дидактичні умови формування змісту освіти, метапредметний підхід

Вступ. Метапредметність є особливим філософським рівнем інтеграції знань, який розглядає загальні взаємозв'язки в системі «людина – суспільство – природа – техніка». Метапредметність у старшій школі покликана підвищити рівень інтеграції знань учнів, надати навчальним досягненням цілісності й системності, розвинути професійно спрямовані інтереси і здібності та допомогти визначитись із напрямом подальшої освіти для здобуття обраної професії. Інтеграція навчальних предметів в актуальне профільно та професійно зорієнтоване знання, сприяє визначенню місця і ролі шкільних предметів у структурі професій, надає можливості старшокласникам виконувати трудові, технологічні, соціальні, професійні проби для визначення з вибором професії. Наразі проблема метапредметності в старшій школі реалізується дещо контекстно, через запровадження в освітньому процесі діяльнісного та компетентнісного підходів. Утім, ефективнішим для реалізації завдань старшої школи, на нашу думку, має бути спеціально організований навчально-виховний процес, який базуватиметься на метапредметній основі формування змісту профільного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання метапредметності в освіті проаналізовано в роботах В. Андрієвської, О. Асмолова, М. Богуславського, Г. Васьківської, Ю. Громика, В. Журавльова, І. Князькової, І. Козловської, К. Колесіної, О. Сафоновой, Т. Фісенко, А. Хуторського та ін. Подальшого розроблення потребує питання формування змісту освіти в старшій школі на основі метапредметного підходу.

Метою статті є висвітлення результатів дослідження, пов'язаних з питаннями формування змісту освіти в старшій школі на основі метапредметного підходу, зокрема узагальненню основних дидактичних умов, які підвищують ефективність цього процесу.

Завдання дослідження. Проаналізувати дидактичні особливості реалізації метапредметного підходу в старшій школі; з'ясувати прояви метапредметності в системі профільного навчання та визначити їх потенційні можливості для підвищення його ефективності; визначити дидактичні умови формування

змісту профільного навчання на основі метапредметного підходу.

Методи дослідження. До методів дослідження можна віднести аналіз, синтез та узагальнення складових процесу формування змісту профільного навчання та пріоритетних ідей реформування змісту освіти в старшій школі.

Виклад основного матеріалу. Профільне навчання як таке можна сприймати як метасистему, що має кілька рівнів і підрівнів й створюється на основі циклу профільних предметів, навчальних курсів із певною галузевою спрямованістю, базових навчальних предметів і курсів за вибором. Профільне навчання базується на навчальних предметах, а його метапредметність (надпредметність) забезпечується такими ідеями, як: професійна орієнтація (майбутня професія, допрофесійна підготовка, профільна підготовка); якості особистості (інтереси, нахили, здібності, професійне і життєве самовизначення); метапредметні результати навчання (метазадібності, метазнання, універсальні способи навчальної діяльності, ключові компетентності учнів, здатність їх використовувати в пізнавальній та соціальній практиці, готовність учнів до вибору професії).

Зміст профільного навчання, який проектується з урахуванням метапредметного підходу, має базуватися на фундаментальному ядрі змісту освіти, що містить: систему знань про світ, його природну, соціальну, технологічну та інші складові; інтегровані знання стосовно цілісної картини світу, узагальнені та систематизовані знання щодо світу майбутніх професій, метазнання і універсальні способи навчальної діяльності учнів, які забезпечують умови для формування в учнів ключових компетентностей та інших метаособливостей особистості (позицій, поглядів, світогляду, системи цінностей, когнітивних схем, досвіду, установок, готовності до вибору майбутньої професії) [2]. Основними результатами метапредметного навчання в старшій школі є сформованість ключових компетентностей, компетентностей професійного самовизначення учнів та навичок здійснення універсальних навчальних дій. Для оцінки якості метапредметних результатів доцільно визначити рівні та критерії їх сформованості у старшокласників,

що є однією з важливих дидактичних умов в процесі формування змісту профільного навчання на основі метапредметного підходу. Так, наприклад, стосовно компетентностей професійного самовизначення виокремлюють елементарний, базовий та творчий рівні. Елементарний рівень характеризується наявністю лише окремих якостей професійно орієнтованої навчальної діяльності. Базовий рівень – наявна чітка спрямованість професійно орієнтованих дій, їх висока якість; характерне самостійне планування та організація своєї діяльності на основі мотиву саморозвитку. Творчий рівень – прояв активної ініціативності та творчого підходу до самоорганізації і саморозвитку; має чітке уявлення про майбутню професію; бере активну участь у професійно орієнтованих проєктах; володіє предметною компетентністю на високому рівні.

Виходячи з орієнтованих запланованих метареультатів профільного навчання, можна визначитись з критеріями відбору змісту навчального матеріалу, який буде використаний для формування необхідних якостей старшокласника. Це можна вважати другою умовою формування змісту профільного навчання на основі метапредметного підходу. Так, критерії відбору змісту навчального матеріалу, що мають метапредметне спрямування, можна розділити на три групи: критерії відповідності, достатності і пріоритетності.

Критерії пріоритетності зумовлюються визначальними напрямками розвитку сучасного змісту шкільної освіти. До них можна віднести: критерій соціальної спрямованості навчального матеріалу; критерій урахування практичного значення змісту навчального матеріалу для формування життєво важливих компетентностей особистості; критерій урахування доцільності збагачення світоглядних знань учнів метазнаннями, тобто методами і прийомами наукового пізнання.

До критеріїв достатності доцільно віднести: критерій достатності обсягу навчального матеріалу для продовження навчання та профільної спеціалізації. Визначений в процесі формування змісту загальної середньої освіти обсяг навчального матеріалу має забезпечувати світоглядне спрямування змісту освітньої галузі чи навчального предмета, формувати у свідомості учнів цілісну картину світу, забезпечува-

ти системність знання, знайомити учнів з основними засадами і методами наукового пізнання.

До критеріїв відповідності можна віднести такі загальновідомі, можна сказати, «класичні» критерії, як: відповідність змісту суспільно визначений та законодавчо закріпленій структурі державного загальноосвітнього стандарту; відповідність змісту віковим навчальним можливостям учнів; відповідність сучасним можливостям навчально-методичної і матеріально-технічної бази школи.

Наступною умовою ефективної реалізації метапредметних ідей у профільному навчанні старшокласників є – визначення джерел метапредметно спрямованого навчання та їх змістове наповнення. Це можуть бути: метапредметні курси за вибором; модульна організація навчального процесу; метод проєктів; концептуалізація змісту, що передбачає відбір провідних ідей і понять у проєктах; проблемне навчання; міжпредметна інтеграція; спрямованість навчального процесу на формування орієнтовної основи дій високого рівня узагальнення [1].

Засобами досягнення метапредметної спрямованості змісту профільного навчання є метапредметні педагогічні технології, метапредмети, надпредметні поняття, метапредметні теми у рамках предметних курсів, навчання загальним й універсальним способам навчально-пізнавальної діяльності, які знаходяться над предметами, але відтворюються на будь-якому предметі.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні **висновки**. Як бачимо, професійна орієнтація у старшій школі пов'язана з досягненням метапредметних результатів – компетентностей, що нерозривно пов'язане з формуванням метапредметних знань, досвіду діяльності старшокласників.

Досягненню цих результатів сприяє дотримання ряду дидактичних умов формування змісту профільного навчання на основі метапредметного підходу, до яких можна віднести: необхідність визначення критеріїв вимірювання та оцінювання рівня сформованості метапредметних результатів, досягнутих старшокласниками; відбір змісту навчального матеріалу згідно з визначеними критеріями пріоритетності, достатності та відповідності; визначення засобів досягнення метапредметної спрямованості змісту профільного навчання.

References

1. Trubacheva, S.E., & Chornous, O.V. (2016). Metapredmetna diialnist starshoklasnykiv v umovakh profilnoho navchannia [Metasubject activity of pupils in conditions of profile training]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Universytetu. Serii: «Pedagogika. Sotsialna robota»* [Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Pedagogy. Social Work], 1(38), 298-302 [in Ukrainian].
2. Vaskivska, H.O. (2012). Metapredmetnyi pidkhid do formuvannia systemy znan pro liudynu yak odyin iz pryntsyypiv suchasnoho pidruchnykotvorennya [Metasubjekt approach to formation of system of knowledge about man as one of the principles of modern textbooks.]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka* [The problems of a modern textbook], 12, 42-50 [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Трубачева С.Е. Метапредметна діяльність старшокласників в умовах профільного навчання / С.Е.Трубачева, О.В.Чорноус //Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – 2016. – Випуск 1 (38). – С.298-302.
2. Васківська Г.О. Метапредметний підхід до формування системи знань про людину як один із принципів сучасного підручникотворення/ Г.О. Васківська // Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць – К.: Педагогічна думка, 2012. – Вип.12. – С.42–50.

Стаття надійшла до редакції 11.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 15.04.2018 р.

Трубачева Светлана

кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник,
старший научный сотрудник отдела дидактики
Института педагогики НАПН Украины
г.Киев, Украина

ДИДАКТИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ПРОФИЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ НА ОСНОВЕ МЕТАПРЕДМЕТНОГО ПОДХОДА

Аннотация. Статья посвящена освещению основных дидактических условий, которые определены на основе метапредметного подхода и способствуют эффективному формированию содержания профильного обучения. В практике современной старшей школы наблюдается противоречие между фрагментированием знаний в соответствии с профилем обучения и необходимостью повышения уровня обобщения, систематизации профильно направленных знаний, целостности анализа информации по решению задач проблемного, исследовательского направления с применением знаний из нескольких областей и в связи с необходимостью профессионального самоопределения старшеклассников. Одним из подходов к реализации этой проблемы является разработка метапредметных основ формирования содержания профильного обучения. Цель исследования заключается в определении дидактических условий формирования содержания профильного обучения на основе метапредметного подхода. К методам исследования можно отнести анализ и обобщение составляющих процесса формирования содержания профильного обучения и приоритетных идей реформирования содержания образования в старшей школе. В ходе исследования было определено, что концептуальным положением в процессе формирования содержания учебного материала на основе метапредметного подхода в условиях профильного обучения целесообразно считать следующее: содержание учебного материала должно быть основой, которая поможет ученику раскрыть индивидуальные познавательные возможности, определить интересы и наклонности, будет способствовать развитию его способностей, жизненного опыта, обеспечению необходимого уровня образованности, профессионального самоопределения и социализации личности, что является базовым для определения и реализации дидактических условий его эффективного формирования.

Ключевые слова: дидактические условия формирования содержания образования, метапредметный подход.

Trubacheva Svitlana

Ph.D., Senior Researcher
Senior Researcher of the Department of Didactics
Institute of pedagogy of NAPS of Ukraine
Kyiv, Ukraine

DIDACTIC CONDITIONS OF FORMING THE CONTENT OF PROFILE TRAINING ON THE BASIS OF METASUBJECT APPROACH

Abstract. The article is devoted to the main didactic conditions, which are defined on the basis of metasubject approach and contribute to the efficient formation of the profile training content. The practice of modern upper secondary school observed the contradiction between fragmentary knowledge in accordance with the profile of learning and the need to increase the level of generalization, systematization of specialized focused knowledge, integrity, analyzing information to meet the challenges of the problem, the research direction with application of knowledge from several areas and in need of professional self-determination of pupils. Modernization of curricula and textbooks, the variability of the content of education determine the necessity of improvement of modern technical, information and methodological support, design and definition of new goals and objectives of education in upper secondary school, update its content and technologies of educational process organization. The effective solution to this problem is to develop metasubject approach in the basics of the profile training content forming. Metasubject in teaching upper secondary school pupils in a certain way aimed at understanding and mastering the universal ways of working that ensure the receipt, transformation and use of knowledge, skills of analysis and evaluation of information from the standpoint of its properties, practical, personal and social significance, the ability to apply them in their activities. The purpose of the study is to determine didactic conditions of forming the profile training content on the basis of metasubject approach. The methods of research include analysis and synthesis components of the process of forming the profile training content and priority ideas of reforming the content of education in upper secondary school. In the course of the study, it was determined that the conceptual position in the process of educational material content formation on the basis of metasubject approach in the conditions of profile training it is advisable to consider the following: the content of educational material must be the basic and will help the learner to discover individual cognitive capabilities, to determine the interests and inclinations will facilitate the development of his abilities and experience, should be a didactic basis to ensure the required level of education, professional identity and socialization, which is the key for the definition and implementation of didactic conditions of its effective formation.

Key words: didactic conditions of formation of educational content, metasubject approach.